

DELTAPLAN  
AGRARISCH  
WATERBEHEER

# 'Aan de keukentafel bereik je meer dan in de Kamer'

Met alleen wetten en regels krijgt Nederland de waterkwaliteit in agrarisch gebied niet op orde. Nog steeds zitten er te hoge concentraties nutriënten in sloten en watergangen, ondanks decennia Haags beleid. Hoe dan wel? Samen aan de slag met de boer. Maatwerk tot op het erf. Dat was in 2013 de inzet van het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer (DAW). Maar werkt het ook?

TEKST HANS OERLEMANS  
BEELD HOLLANDSE HOOGTE / ISTOCKPHOTO



D

'JE ZIET HET  
ENTHOUSIASME  
GAANDEWEG  
GROEIEN.  
DE KNOP GAAT  
ECHT OM'

Foto Bert Spiertz / Hollandse Hoogte



**H**ans Kroodsmas uit Jannum (154 koeien, 81 ha land) is een melkveehouder die op eigen erf werkt aan waterkwaliteit. Samen met 1.600 collega's heeft hij zich aangemeld voor het project *Schoon Erf, Schoon Water*. Twee adviseurs van Wetterskip Fryslân inspecteerden het bedrijf en stelden een reeks maatregelen voor om afspoeling van nutriënten te voorkomen, zoals een extra goot om spoelwater naar de mestput af te voeren. Kroodsmas krijgt de tijd om het advies uit te voeren

en een subsidie van € 1.000,-. Na afloop controleert het Wetterskip steekproefsgewijs of boeren de ingrepen correct hebben uitgevoerd.

*Schoon Erf, Schoon Water* is een project van het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer (DAW). Zo zijn er landelijk circa 250 projecten in onderzoek, voorbereiding of in uitvoering, van melkveehouderij tot fruitteelt. In 2013 lanceerde de boeren- en tuindersorganisatie LTO deze nieuwe aanpak voor schoon en gezond water. Mede als alternatief voor een verdere aanscherping >



iStockphoto

EEN GEZONDE  
BODEM WERKT  
ALS EEN  
SPONS EN  
HOUDT  
MINERALEN  
EN WATER  
VAST



Jakob Bartelds

van regels voor uitspoeling van nutriënten met alle bijkomende administratie, handhaving en controle. Regelgeving sorteert te weinig effect, gezien het uiterst trage tempo waarin de waterkwaliteit verbetert. Bovendien maakt een verdere opeenstapeling van regels zorgvuldige naleving en handhaving nog ingewikkelder.

Aan de horizon liggen twee jaartallen: in 2027 dienen alle wateren in Nederland aan de EU-eisen te voldoen uit de Kaderrichtlijn Water (KRW). Als tussenstap moet in 2021 in 80 procent van de gebieden waar nu normen worden overschreden de problemen zijn aangepakt, zoals de zandgronden in Brabant en Limburg. Tel daarbij op de eisen uit de Nitraatrichtlijn voor stikstof en de Delta-aanpak Waterkwaliteit dan wordt duidelijk hoe groot de wateropgave is. Bovendien staat stabiel waterbeheer onder druk door toenemende extremen in hitte, droogte en neerslag (zie voorjaar/zomer 2018).

#### Weggegooid geld

“Ja, het is zware opgave”, erkent Jakob Bartelds, bestuurder van LTO en portefeuillehouder DAW. “Maar we zullen - linksom of rechtsom - aan de Europese eisen moeten voldoen. Een aanpak van onderop is veruit het meest effectief en biedt de

grootste kans op medewerking van boeren. Laten we eertlijk zijn: de boer heeft zelf ook alle belang bij zo weinig mogelijk afspoeling van meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen. Alles wat in de sloot verdwijnt, is weggegooid geld.”

Deelname aan DAW-projecten is vrijwillig, maar niet vrijblijvend, benadrukt Bartelds. Hij illustreert dit met het project *Schoon Erf, Schoon Water*. “Het Wetterskip wilde aanvankelijk extra gaan handhaven, omdat nog steeds te hoge concentraties nutriënten in de Friese wateren zitten. Daarop zeiden de boeren: Kunnen we dat niet slimmer aanpakken? Boerenorganisaties en het waterschap hebben samen het plan gemaakt om per bedrijf te gaan bekijken welke maatregelen genomen kunnen worden. De boer gaat aan de slag en is ondertussen gevrijwaard van controles. Maar let op: handhaving blijft op volle sterkte. Je moet de achterblijvers over de streep kunnen trekken. Als een minderheid wegkomt met niets doen, dan loopt de rest ook niet hard meer.”

#### De boer op

Bij alle enthousiasme valt wel op dat het DAW pas nu op stoom lijkt te komen, vijf jaar na de lancering. Veel projecten zitten



## 'GEDETAILLEERDE REGIONALE METINGEN VOORAF KUNNEN VEEL GELD, MOEITE EN FRUSTRATIE SCHELEN'



Joachim Rozemeijer

in het stadium van voorlichting geven, onderzoek doen, draagvlak creëren en subsidie aanvragen. Bestuurder Ingrid ter Woorst van de Unie van Waterschappen heeft wel een verklaring voor de trage start. "Het kost tijd voor zo'n nieuwe aanpak landt op het erf. LTO en de Unie kunnen wel een prachtig plan lanceren, maar dat zegt boer X in Drenthe helemaal niks. Je moet letterlijk de boer op met je plan. Regionaal en per bedrijf in kaart brengen hoe de situatie is en vervolgens een handelingsperspectief bieden. De boer vraagt: Wat kan ik doen? Hoe financier ik dat? En wat is de meeropbrengst? Voor ons als waterschap is deze aanpak ook nieuw. Onze mensen moeten als agrariërs naar het boerenbedrijf kijken en hun taal leren spreken."

Om vaart in het DAW te brengen hebben de initiatiefnemers eind 2017 besloten tot een stevige impuls met meer sturing, meer helderheid over de doelen en meer inzicht in het effect van maatregelen. Ook is de voorlichting stevig opgevoerd. Ter Woorst: "We trekken met een *Waterkaravaan* door het land en geven op drukbezochte bijeenkomsten uitleg aan boeren, waterschappers en bestuurders. Je ziet het enthousiasme gaandeweg de bijeenkomsten groeien. De knop gaat echt om. Waterschap en boer stonden voorheen vaak tegenover elkaar: we wezen naar de ander als veroorzaker van problemen en verantwoordelijk voor oplossingen. Dat werkt niet. Je moet kijken waar belangen samenlopen. Zo gebeurt het in het Westland, met goede resultaten."

### Gezonde bodem

Volgens Rien Klippel, lid van het Kernteam DAW namens de waterschappen ligt de sleutel tot een betere waterkwaliteit in

### 'PLAK DE PLEISTERS WAAR HET BLOEDT'

Onderzoek van kennisinstituut Deltares laat zien dat de aanwezigheid van nutriënten in sloten en watergangen plaatselijk sterk fluctueert. Grote verschillen zijn er in plek en tijd (zogenoemde hotspots en hotmoments). Pas als de bronnen, routes en piekmomenten scherp in beeld zijn, kunnen gerichte maatregelen worden genomen. Zonder micromonitoring blijft elke aanpak een slag in de lucht, stellen de onderzoekers Joachim Rozemeijer en Bas van der Grift van Deltares en hun Vlaamse collega Joris de Nies in een recent artikel in *Water Matters*. Wat zegt dit over de vele projecten (250) die onder de vlag van het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer (DAW) worden opgezet? Zijn de resultaten vast te stellen zonder onderzoek vooraf naar hotspots en hotmoments? Rozemeijer: "Ik vrees van niet. De meetnetten van de waterschappen zijn daarvoor te grofmazig. Kijk je naar de gegevens van de verplichte meetlocaties in KRW-waterlichamen, dan zijn daar zoveel factoren op van invloed dat niet valt aan te tonen wat het effect is van DAW-projecten. Ik denk dat gedetailleerde regionale metingen vooraf veel geld, moeite en frustratie kunnen schelen. Je hoeft immers niet overal pleisters te plakken als het maar op een paar plekken bloedt. Soms is één vergeten pijp verantwoordelijk voor veel ellende." Volgens Rozemeijer levert micromonitoring kennis op die te extra-

poleren valt naar vergelijkbare situaties elders. "Inderdaad, zodra ergens door sterke stroming in een watergang materiaal van de bodem opwerfelt, mag je ervan uitgaan dat de fosforconcentraties gaan pieken. Dat geldt overal. Maar toch blijkt de bedrijfsvoering van een individuele boer vaak oorzaak van pieken in concentraties. Je hebt micromonitoring nodig om precies te achterhalen waar de pijn zit."

### Nederland koploper

Is het überhaupt mogelijk om de kwaliteit van het oppervlaktewater voor 100 procent op orde te hebben bij handhaving van de huidige omvang en intensiteit van de landbouw? Rozemeijer: "Ik draai het liever om: hoe mooi zou het zijn als we onze productieve landbouw weten te combineren met goede waterkwaliteit? Dan zijn alle ogen op Nederland gericht. De wereld heeft steeds meer voedsel nodig. We kunnen daar veel aan bijdragen. Onze landbouw heeft al grote stappen gezet naar meer duurzame productie en minder emissies. Op die weg moeten we verder, bijvoorbeeld door lokale kringlopen te sluiten. Het kan altijd slimmer en micromonitoring is daar een voorbeeld van." Volgens Jacob Bartelds (LTO) is in DAW-kringen inmiddels ook meer oog voor het opsporen van hotspots en het belang van gedetailleerde regionale analyses. "Laten we daar waar de grootste problemen zijn, uitzoeken wie aan welke knoppen kan draaien om de waterdoelen te halen."

de bodem. Een kwestie van goed boeren. "Zorg voor genoeg organische stoffen in de bodem, dan worden nutriënten vastgehouden en krijgen gewassen de kans ze op te nemen. Een gezonde bodem werkt als een spons en houdt mineralen en water vast. Met als gevolg minder verlies aan meststoffen door afspoeling. Een ander voorbeeld: gras groeit pas bij een temperatuur boven zeven graden. Als je in het voorjaar al mest uitrijdt, terwijl de temperatuur een paar graden boven nul is, dan neemt het gras >

'SOMS IS ÉÉN VERGETEN PIJP VERANTWOORDELIJK VOOR VEEL ELLENDE'



Ingrid ter Woorst



Rien Klippel

**'CONTROLEURS  
HET LAND IN  
STUREN BLIJFT  
NODIG, MAAR  
HET EFFECT IS  
BEPERKT'**

niets op en vloeien meststoffen weg naar het grond- en oppervlaktewater. Wacht tot het groeiseizoen is begonnen. Net zo goed als je geen mest uitrijdt als zware regenbuien worden verwacht."

Volgens Klippel kunnen met vrij eenvoudige middelen meer nutriënten en bestrijdingsmiddelen worden vastgehouden op het boerenland. Andere maatregelen zijn wel kostbaar, maar daar staan subsidies tegenover. "Als je dit verhaal eerlijk en helder uitlegt, dan krijg je de boer mee. Aan de keukentafel op de boerderij kun je meer voor de waterkwaliteit bereiken dan met nog meer wetgeving in de Kamer. Alterra en Delatres hebben in 2017 opdracht gekregen een Keukentafeltool te ontwikkelen om per boerenbedrijf te berekenen hoeveel nutriënten naar het grond- en oppervlaktewater uitspoelen. Handhavers en controleurs het land in sturen blijft nodig, maar het effect is beperkt. Je bereikt meer als mensen uit overtuiging iets doen of nalaten."

#### **Bayer en BASF**

Wat is de impact van al die projecten? En hoe duurzaam zijn de veranderingen? Met andere woorden: Hoe succesvol is het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer? Ter Woorst: "Dat valt nu nog moeilijk vast te stellen. Het is geen wedstrijd waarbij je op de finish afgaat en op een dag kunt roepen: we zijn er. Gefeliciteerd allemaal! Water is ongrijpbaar, nutriënten zijn onzichtbaar, de concentraties wisselen per seizoen en zijn afhankelijk van neerslag of droogte. Breng dat maar eens goed in kaart. Bovendien, als negen boeren in een gebied goed bezig zijn en de tiende boer gooit er met de pet naar, dan kan een sloot toch ernstig vervuild raken."

"Daarom is monitoring zo belangrijk: gedetailleerd naar plaats en tijd in kaart brengen hoe de waterkwaliteit zich ontwikkelt. Met de nieuwste technieken kunnen we behoorlijk nauwkeurig laten zien waar en wanneer zich overschrijdingen voordoen. Met die harde gegevens op tafel moet je in gesprek gaan met de lokale agrariërs. Zij willen gegarandeerd allemaal weten waar

de bron ligt, zeker als ze zelf alles doen om emissies te voorkomen."

"Iedereen heeft er belang bij dat we aan de Europese normen voldoen. Dat geldt voor LTO, maar net zo goed voor Nefyto, de organisatie van producenten van gewasbeschermingsmiddelen. Hoe vaker hun middelen worden gevonden waar ze niet horen, hoe groter de kans dat nog meer middelen aan banden worden gelegd. Concerns als Bayer en BASF zijn zich daar goed van bewust. Vertegenwoordigers uit de kringen van Nefyto krijgen voorlichting over hoe verstorend hun middelen kunnen uitwerken op de natuur. Zij moeten hun klanten - de boeren - voortaan ook uitleg geven over het voorkomen van dat soort schadelijke bijeffecten."

#### **Duurzaam opschalen**

Bartelds: "Om een beter beeld te krijgen van de resultaten van het DAW gaan we het effect berekenen van vijftientig veel toegepaste maatregelen. Wat is bijvoorbeeld bij benadering het effect van een hectare precisiebemesting op de waterkwaliteit? Als dat is vastgesteld en duidelijk is hoeveel hectare in totaal dankzij DAW zo wordt bewerkt, dan kun je het landelijk effect becijferen. Hieruit valt straks af te leiden welke van de vijftientig maatregelen het meest succesvol zijn."

Bij alle DAW-plannen staat nergens als mogelijk scenario: de omvang en intensiteit van de landbouw structureel verminderen. Hoe minder nutriënten en bestrijdingsmiddelen in de landbouw omgaan, hoe minder kans dat ze worden teruggevonden in sloten en watergangen. "Zo simpel ligt het niet," zegt Klippel. "Een boer met weinig koeien, maar een achterhaalde bedrijfsvoering kan zijn omgeving meer vervuilen dan een boer met een grote veestapel, maar wel met up-to-date voorzieningen. Vakmanschap is belangrijker dan kwantiteit. Bovendien moet een bedrijf een zekere schaalgrootte hebben om te kunnen investeren in duurzaam produceren. Al die euro's moeten wel worden terugverdiend. Bedenk ook dat grote delen van agrarisch Nederland al wel aan de KRW-normen voldoen." •